

TARİHİ MEKÂNLARIN TARİH DERSİNDE KULLANILMASINA BİR ÖRNEK: PROJE TALOK-O*

Neval AKÇA BERK**

Giriş

Tarihi merakla sahip olan herhangi bir birey, geçmişini zihninde canlandırdığında “... acaba... nasıldı?...acaba...ne yaptılar?...acaba...hangi koşullar altında gerçekleşti?...” gibi sorularla zihnini meşgul ederken bireyin bu ve buna benzer bilgilere yalnızca okuyarak ya da dinleyerek ulaşması beklentisini karşılamayabilir. Çünkü okuyarak ya da dinleyerek ulaştığı bilgi iki boyutlu bir bilgi ve bağlamsal bir tarihi bilgiden uzak olacaktır.

Tarih eğitimi geçmişini anlayıp, bugünü yorumlayabilen ve geleceği belirleme yetisi-ne sahip nesiller yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle genç nüfusun nüfus içindeki oranının yüksek olduğu bir ülkede yaşadığımız gerçeği ve bu gençliğin toplumumuzun geleceğine yönelik belirleyici etkileri göz önüne alındığında etkili ve nitelikli bir tarih eğitiminin önemi ortaya çıkacaktır (Karabağ, 2003). Benzer şekilde Türkiye’de ve dünyada sosyo-kültürel, politik ve eğitim bilimsel açıdan kritik önemler atfedilen tarih dersinin güncel bilgiler, deneyimler, karşı çıkışlar ve sorunlarla da yakından ilişkisinin var olması göz önüne alındığında, öğrencilerde oluşan tarih algısına ve bu dersin eğitim-öğretime katkısı yadsınamayacaktır (Leeuw-Roord, 2010).

Etkili ve nitelikli bir tarih eğitimi ile varılmak istenen nokta öğrencinin bilgi, beceri ve değerlerle harmanlanmış bağlamsal düzeyde tarihsel bilgiye ulaşmasıdır. Bunun için öğrencilerin sahip olduğu tarih algısı önemlidir. Geçmiş ile günümüz arasında olan veya geçmiş ile gelecek arasında olabilecek olan argümanlara ait bilgilerin alınması, yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi tarih algısı olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu tarih algısının oluşabilmesi için öğrencilerin ilk karşılaştıkları yer tarih dersleri olmaktadır. Bağlamsal düzeyde tarihsel bilgiye ulaşmanın diğer bir önemli noktası tarihi empatidir. Tarihi empati ise hayal gücünün kullanımı suretiyle geçmişte belli bir zaman ve mekândaki insanların yaşamlarını şekillendiren materyal ve düşünce dünyasına girerek, onların duygu, düşünce ve eylemlerini kavrama becerisi olarak tanımlanmaktadır (Dinç, 2009).

Bu becerileri gerçekleştirmek için proje kapsamında uygulanan tarihsel canlandırma; belirlenen bir tarihsel döneme ait siyasi ya da sosyo-kültürel önemi olan herhangi

* Bu çalışma 114K840 numaralı TÜBİTAK projesi olup, TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr.; Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği.

bir olayı o döneme ait kostüm, müzik, yemek, el ürünleri gibi unsurlarla dönemin atmosferinin oluşturulduğu tarihî mekânları kullanarak ve o dönemde yer alan kişilerin yerine geçerek anı yeniden yaşamak olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel canlandırma; tarihi bir yerin bağlamını, süreçlerini, insanların yaşamını ve bugünün dünyasıyla kültürel farklılıklarını karşılaştırmada etkilidir. Bağlam ve süreç, yer-zamanla ilgili ilişkilerle bağlantılıdır. Tarihsel canlandırma sürecinde görme, ses, koku, dokunuş ve tat alma gibi olanakların bütünsel tarih deneyimine katkıda bulunduğu göz önüne alındığında duyuşsal bilgilerin entelektüel çaba için tamamlayıcı olduğu düşünülebilir. Dünyada ve Türkiye’de uygulamalarına profesyonel oyuncularla, hobi olarak meslek gruplarıyla rastlanmakta olup tarih dersinde bir yöntem olarak kullanılmamaktadır. Proje TALOK-O tarih eğitiminde temel sorun olarak ortaya çıkan, öğrencilerin olumsuz tarih algısı sorununa çözüm önermesi ve tarih dersi kapsamında bu tür tarihsel canlandırma uygulamalarına sistemli ve kapsamlı bir uygulama yöntemi önermesi bakımından özgünlük taşımaktadır.

Projenin Amacı:

Bu araştırmanın amacı, tarih eğitiminde temel sorun olarak ortaya çıkan, öğrencilerin olumsuz tarih algısı sorununa çözüm önermesi ve tarih dersi kapsamında tarihsel canlandırma uygulamalarına sistemli ve kapsamlı bir uygulama yöntemi aracılığıyla; onuncu sınıf öğrencilerinin tarihi mekana yönelik tutumları, tarihi yer/ mekan, zaman algıları ve tarihi empati becerilerine etkisini ortaya koymaktır. Ortaöğretim öğrencilerinde bağımsız, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, öğrencilerin tarihe yönelik meraklarını artırarak ve onları araştırmaya teşvik ederek tarih algılarında değişiklik meydana getirmek amacıyla tarihsel canlandırma uygulaması gerçekleştirilen bu projede söz konusu tarihsel canlandırmanın öğrencilerin tarihsel algısına yönelik etkililiğinin sınanması amaçlanmıştır.

Projenin Çalışma Grubu

Proje kapsamında Adana ili Yüreğir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı Lokman Hekim Anadolu Lisesi’nde 2015-2016 eğitim-öğretim yılında öğrenim örmekte olan 10-A sınıfı ile ‘Ramazanoğulları Döneminde Kapalıçarşı’da Bir Gün’ konulu tarihsel canlandırma uygulaması gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında onuncu sınıflar ile çalışılmasının nedeni, gerçekleştirilecek olan tarihsel canlandırma türünün “tarihi mekânlarına göre gerçekleştirilen tarihsel canlandırma” türü içerisinde “Konularını Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihten Alan Tarihsel Canlandırmalar” kategorisinde yapılmasına karar verilmiş olması ve bu konuyu onuncu sınıf ders kitabı ve öğretim programında doğrudan değil ama dolaylı olarak yer almasıdır. Üçüncü neden ise ders kitabı ve öğretmen odaklı olan tarih derslerinde verilen bilgileri kuru ve tatsız, anlamsız olarak gören; anlamsız olarak algıladıkları için bilgileri sorgulamadan ezberlemeye yönelen öğrencilere öncelikle kendi çevrelerinde yaşanan tarihsel gerçekliklere ilişkin farkındalık kazandırılması planlanmıştır. Bu anlamda araştırmanın ekonomiklik ilkesi

de dikkate alındığında tarihsel canlandırma konusunun ve onuncu sınıflarla çalışılmasının uygun olduğu düşünülmektedir.

Projenin Konusu

Uygulama, “tarihsel canlandırma konusuna yönelik birinci ve ikinci el görsel ve yazılı kaynakların tespiti ve bir öğretim materyali olarak hazırlanması”, “hazırlanan öğretim materyallerinin sınıf ortamında uygulanması ve tarihsel canlandırmaya hazırlık” ve “tarihsel canlandırma uygulamasının gerçekleştirilmesi” olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Bu çerçevede öğrencilerle sınıf içinde ve sınıf dışında gerçek tarihi mekânlarda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Sınıf içinde ip, oyun hamuru, yapboz gibi günlük hayatta sıklıkla karşılaştıkları materyaller ve oyunlar tarih dersinde kullanılarak öğrencilerin tarih dersinde de aktif olabileceklerinin ve eğlenerek öğrenebileceklerinin farkına varmalarına yardımcı olacak sınıf ortamları oluşturulmuştur. Ardından öğrenciler konuya yönelik birinci ve ikinci elden kaynaklarla küçük bir tarihçi gibi çalışıp Ramazanoğulları dönemini analiz etmiş ve son olarak hem sınıf içinde hem de sınıf dışındaki tarihi mekanlarda duyuşsal alan öğrenmelerini de işin içine katarak öğrencilerin tarihsel empati becerilerini geliştirmek amacıyla yaratıcı drama çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

“Ramazanoğulları Döneminde Kapalı Çarşıda Bir Gün” konusunun belirlenmiş olmasının nedeni ise yeni tarih anlayışı ile birlikte sosyo-kültürel tarihe verilen önemin, sıradan insanların tarihinin de var olduğunun ortaya konmasıdır. Tarih derslerinde çoğunlukla siyasi tarih konuları yer almaktadır. Ders kitapları daha çok Türk tarihiyle ilgili konularda olup dünya tarihi ve başka kültürler hakkında yeterli bilgiler yoktur. Bütün tarih ders kitaplarını inceleyen Millas (1998) ders kitaplarının ancak %5’inin dünya ve Avrupa tarihi hakkında olduğunu; %95’inin ise Türk tarihi olduğunu tespit etmiştir. Kabapınar ise (1998) bu oranı %10’unun dünya ve Avrupa tarihi ve %90’ının ise Türk tarihi olduğunu belirtmektedir. Öğretim programları ve ders kitaplarına ilişkin tespit edilen bir diğer konu ise yerel tarih konularının ihmal edilmesi ve gerektiği gibi yer verilmemesidir (Aktekin, 2004). Bu konunun ihmal edilmesi öğrencilerin daha geniş çaplı tarihsel olaylarla kendi hayatları ve çevreleri arasında bağ kuramamalarına yol açmaktadır. Safran’ın (2002) yaptığı bir araştırma tarih öğretmenlerinin okulun bulunduğu tarihsel çevreden ve yerel tarih imkânlarından çok az faydalandıklarını göstermiştir. Alanyazında yapılan bu çalışmalara paralel olarak okulun bulunduğu tarihsel çevreden ve yerel tarih imkânlarından faydalanmak amacıyla bu konu tarihsel canlandırmaya konu olarak belirlenmiştir.

“Ramazanoğulları Döneminde Kapalı Çarşıda Bir Gün” olarak belirlenen tarihsel canlandırma konusunun belirlenmesinin bir diğer nedeni ise; tarih ders kitapları ve öğretim programında siyasi ve askeri tarihin ağırlıklı olarak yer almasıdır. Üçyiğit (1977) ders kitaplarının kültürel, ekonomik ve sosyal tarihten çok siyasi ve askeri tarihe odaklanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Yetkin (1998) araştır-

masında incelediği bir ders kitabının yaklaşık %14'ünün sorular, haritalar, resim ve tablolar ve okuma parçalarından oluştuğunu, %62'lik kısmının askeri ve siyasi tarihe ayrıldığını göstermiştir. Kültür, sanat, bilim, ekonomik hayat ve sosyal hayatla ilgili konular ise kitabın geri kalan kısmında ele alınmıştır. 1993 yılına kadar siyasi tarih Osmanlı tarihi konularının % 80'inden fazlasını oluşturmaktaydı. 1993 yılından sonra sosyal ve ekonomik tarih konularına daha çok yer verilmeye başlandığını, tarih yeni öğretim programlarında bu duruma dikkat edilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Fakat bazı araştırmacılar sosyal ve ekonomik tarih konularının da karşılaştırmalı olarak ele alınmadığı için yetersiz olduğu kanaatinde dirler (Kaya vd., 2001). Bu nedenle bu alanda oluşan eksikliği gidermek ve öğrencilerde bu yönde farkındalık oluşturmak amacıyla bu konu tarihsel canlandırmaya konu olarak belirlenmiştir.

Proje Kapsamında Neler Yapıldı?

Türkiye'de tarih öğretimi, pasif öğrenme ortamı nedeniyle öğrencilerin aktif olarak derse katılmasına müsait olmadığı, farklı öğretim yöntem ve teknikleri uygulanmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Dersler boyunca öğrencilerin sadece öğretmeni dinlediği veya öğretmen tarafından söylenen şeyleri defterine geçirdiği bu yaklaşım pedagojik açıdan eleştirilmiştir. Kabapınar (1998) okullarda okutulan kitaplar üzerinde yaptığı incelemede kitapların öğrencileri mevcut bilgileri okuyup ezberlemeye yönelttiğini, araştırmayı teşvik eden yazılı ve görsel kaynakların yeterince kullanılmadığını belirtmiştir. Kaya (2001:177) de '*kitapların temel amacının endokrinasyon olduğu için kitaplarda yaratıcılığa yer olmadığı*' görüşündedirler. Safran'ın (2002) yaptığı bir araştırmada da öğretmenlerin farklı yöntem ve teknikleri yeterince kullanmadıkları, birçok durumda geleneksel, düz anlatıma dayalı yöntemi tercih ettikleri görülmüştür. Ezbercilik Türkiye'de tarih eğitiminde önemli sorunlardan biri olarak görülmüştür. Üçyiğit (1977) ders kitapları ve eğitim sisteminin öğrencileri ezberciliğe ittiğini savunmuştur. Demircioğlu'na (1999) göre de tarih öğretmen adayları aktif öğrenme ve öğretme yöntemlerini yeterince öğrenmedikleri için geleneksel ezberci sistemi sürdürecektir şekilde yetişmektedirler. Kitaplardaki soruların büyük çoğunluğu ezbere dayalı bilgi sorularıdır. Kaynak kullanımına yönelten analiz sorularının sayısı sınırlıdır. Aynı şekilde öğretmenlerin sınavlarda sordukları sorular arasında da uygulama ve sentez düzeyinde sorulara rastlanmamaktadır (Safran, 2002).

Alanyazında tarih eğitiminde tespit edilen söz konusu eksiklikleri gidermek amacıyla öğrencilerle sınıf içinde ve sınıf dışında süreçte onların daha aktif olacağı öğretim yöntemleri uygulanmıştır. Öğrencilerin uygulamalar kapsamında ip, oyun hamuru, yap-boz, kelime oyunu gibi günlük hayatta sıklıkla karşılaştıkları materyalleri ve oyunları tarih dersinde kullanarak tarih dersinde de aktif olabileceklerinin ve eğlenerek öğrenebileceklerinin farkına varmalarına olanak sunulmuştur. Tarihi mekanlarda gerçekleştirilen yaratıcı drama, yaratıcı yazma, istasyon tekniği gibi yöntemlerle tarih dersinde kendilerinin de bilgi üretme sürecine dahil olmaları, farklı kaynaklardan analiz ederek kendi tarihi metinlerini oluşturarak bir tarihçi gibi çalışmalarını sağlanmış-

◆ Neval Akça Berk

tır. Öğrencilerle 18-20 haftalık bir süre boyunca çalışılmasının nedeni ise; öğrencilerin daha önce öğrenim hayatlarında grupla işbirliği içinde çalışma, derste bir ürün ortaya koyma, sınıfta canlandırma yaparak kendini tarihi bir karakter yerine koyma, duygu ve düşüncelerini bu duruma göre ifade etme, bir tarihçi gibi çalışarak kendi metnini yazma gibi tarih dersine özgü ya da farklı becerilerinin gelişmesine fırsat verilen bir ortamla çalışmamalarıdır.

Projenin Sonuçları

Proje kapsamında sınıf içinde ve dışında uygulanan etkinliklerin sonunda 15 Mayıs 2016 tarihinde gerçekleştirilen “Ramazanoğulları Döneminde Kapalı Çarşıda Bir Gün” konulu tarihi mekanda gerçekleştirilen tarihsel canlandırma uygulamasının sonunda öğrencilerde tarih algısı (mekan ve zaman) ve tarihi empati becerileri klişe genellemeler düzeyinden bağlamsal düzeyde tarihsel empati düzeyine yani proje kapsamında hedeflenen düzeye kadar yükseldiği gözlemlenmiştir. Proje kapsamında geliştirilen Tarihi Mekâna Yönelik Tutum Ölçeğine dayanarak yapılan tespitlere göre öğrencilerin tarihi mekâna yönelik tutumları anlamlı düzeyde bir artış göstermiştir. Öğrencilerin proje uygulamaları bittikten sonra proje yürütücüsü ile paylaşımlarından hareketle öğrencilerde tarihi mekâna yönelik farkındalık oluştuğunu, proje yaygınlaştırılması ve tarih öğretmenleri ile paylaşılması amacıyla gerçekleştirilen tanıtım toplantısından hareketle tarih öğretmenlerinin tarihsel canlandırmayı etkili ve uygulanabilir bir yöntem olarak gördüğünü, ebeveynlerin öğrencilerinde meydana gelen değişimlerden memnun olduğunu ifade etmek mümkündür.

K2 kodlu odak öğrencinin tarih dersi ve tarihi mekâna ilişkin ifadeleri:

“Ben herşeyden önce tarih dersinde öğrendiğim bilgiyi kaynakçayı sorgulamayı öğrendim. Bu uygulamadan önce sorgulamadan öğrenip geçiyorduk. Merak uyandırdı. Tarihi mekâna yönelik ise daha çok şey kattı çünkü önceden tarihi mekânları gezip geliyorduk orada anlatan biri varsa onu bile dinlemiyorduk. Gitmeden önce araştırmayı söylemiyorum bile. Şu anda tarihi mekânlar nereler, orada neler yaşandı? Gidip görmek istiyoruz, hayal edebiliyoruz herşeyden önce. Tarihi bir mekâna gittiğimde duvarlarına dokunmak, hissetmeyi daha çok istiyorum. Mesela Çarşı Hamamı vardı, sınıfla gidip gördüğümüz. Ben oraya defalarca kere gittim. Hiç tarihi bir mekân olduğunu bilmiyordum. Sınıfla geçerken durduk siz anlattınız, Gözde hoca da bahsetmişti sınıfta. O an duraksadım. Bu gerçekten böyleymiş, ben kaç defa geldim buraya. Ama ilk defa o zaman dokundum duvarlarına, hissettim. Daha önceki duygularım yoktu o gün. Tabi bu süreçte sadece hissettiklerim yok. Şimdi sorsanız en tembel dediğimiz arkadaşımız bile o döneme ait bir bilgi verir, ya da o döneme ait bir tarihi mekân söyleyebilir. Mesela edebiyat dersinde de buna benzer bir uygulama yapmıştık sınıfta. Ama onda not aldık, sınıftaydık aklımızda hiçbir şey kalmadı. Ama bu uygulamada çok ama çok şey öğrendik. Bundan sonra da tarih derslerinin böyle işlenmesini istiyorum.”

K1 kodlu odak öğrencinin tarih dersi ve tarihi mekâna ilişkin ifadeleri:

“İlk gün yapılanları düşünüyorum da şimdi. Diyodum ki bu hoca niye karar vermedi, ne zaman yapılacak, niye belli değil hala roller, niye siz vermiyorsunuz rolleri? Neden tarihi metni de biz yazıyoruz? Şu anda bu kadar süreç olmasaydı, sınıf içinde geçirdiğimiz onca etkinlik olmasaydı olmazdı. Kesinlikle görerek, yaşayarak, hissederek öğrendim. “hocam normal her gün geçtiğimiz bir yer tarihi bir mekâna dönüştü bizim için. Biz ilk önce tiyatro gibi düşünmüştük böyle kapalı bir yer, sahne falan. Tam olarak anlamamışız. Zaten son yaptığımız tarihsel canlandırmayı da görünce öyle bir yer olsaydı kesinlikle o tarihsel gerçekliği hissedemezdik. Tarihsel canlandırma günü o mekâna gittiğimizde tam da o gündü benim için yani geçmişte o gündü. Yani orada vardı insanlar ama hiç görmedim resmen yok saydım. Gerçekten o dönemi, o tarihsel gerçeklikle o dönemi hissettim. O gün tarihsel canlandırmayı yaptığımız gün o hani mekâna gidiğimiz noktadan itibaren benim için bu yüzyıl bitti o yüzyıla geçtim ben. Belki çok önemli bir rolüm yoktu ama o role bürünmek orada yer almak bile bana o gerçekçiliği hissettirdi. Tarih dersine yönelik algım tam olarak değişmese de ben de olan fark ettiğim ilk şey şu oldu ders kitabında geçen bir olay ya da herhangi bir mekâna ilişkin burayı kim yaptı, burası nasıl bir yer, kimler yaşadı acaba gibi sorulara cevap arıyorum. Hep ezberledik şimdye kadar. Unuttuk sonra da. Derste anca kâğıt ezberliyorduk. Bu uygulamanın katkısı her anlamda olumlu.”

Kaynakça